

організацій. У багатьох пенітенціарних закладах організовується культурно-масова робота.

Виховний процес у виправній колонії визнається засобом духовного впливу на засудженого, спробою змінити на краще його особу за період відбування позбавлення волі шляхом цілеспрямованої виправної дії, відновлення або формування у засудженого навичок вірної орієнтації в системі духовно-етичних цінностей, психологічній чи іншій підготовці до ведення суспільно корисного способу життя після звільнення з місць позбавлення волі.

Процес виправлення засуджених здійснюється в жорстких правових рамках, що обумовлено як специфікою самого суб'єкту (засуджені) так і їх правовим статусом. Суворі правові обмеження несуть в собі позитивний виховний потенціал, що сприяє формуванню відповідального ставлення до закону, до вимог і традицій суспільства, формують дисциплінованість і відповідальність.

В діяльності пенітенціарних установ однією з основних форм виховного впливу на засуджених завжди була трудова діяльність. Проте, останнім часом відбувається зміна акцентів у виховній роботі із засудженими, про що свідчить і зміна назви пенітенціарних установ – замість «виправно-трудова» колонії називають «виправними», тим самим відзначається роль підвищення загальноосвітнього і культурного рівня в реабілітації засуджених.

Для ефективності виховної роботи необхідно враховувати індивідуальність осіб, що відбувають покарання. Індивідуальний підхід до засудженого – це підхід до людини з урахуванням конкретних характерних та специфічних якостей особи. Індивідуальна робота з особами, позбавленими волі, повинна бути основою всієї виховної роботи, враховуючи певну негативну обстановку серед засуджених.

Шаповалов Б.Б.,

кандидат психологічних наук, доцент, Інститут проблем виховання НАПНУ України

Кузьмін К.П.,

доцент кафедри фізичного виховання НАВС

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Важливе місце в процесі підготовки майбутніх юристів до діяльності в екстремальних умовах є ознайомлення з типовими ознаками виникнення надзвичайних ситуацій, що значно поліпшить фахову підготовку таких

спеціалістів. В психологічній літературі виокремлюються такі види екстремальних ситуацій: 1) швидкоплинна – пов'язана з необхідністю діяти в умовах жорсткого дефіциту часу, у максимально швидкому темпі, при високому рівні організованості та зі значним психологічним навантаженням;

2) довготривала – психологічно напружена діяльність впродовж тривалого часу; 3) викликана “невизначеністю” – потребує прийняття рішення за наявності альтернативних, суб'єктивно однакових значущих варіантів поведінки; 4) ситуація, що потребує постійної готовності до дій – перебування в монотонних, малозмінюваних умовах в очікуванні екстремальних змін; 5) заснована на ймовірно недостовірній інформації – потребує екстрених дій за відсутності впевненості в достовірності одержаної інформації; 6) породжена суб'єктивними обставинами, тобто самим працівником.

Найбільш значущими екстремальними ситуаціями є такі, в яких працівники правоохоронних органів зазнають різної фізичної шкоди аж до спричинення смерті, поранення або отримання глибокої психологічної травми. Загальним для екстремальних ситуацій є небезпека, тобто потенційна загроза, яка може призвести до пошкодження (погіршення) або знищення будь-якого явища або об'єкта.

Суттю екстремальних ситуацій є невідповідність між рівнем впливу на психіку людини (людей) психотравмуючого фактору (факторів) та тими можливостями, які в нього (них) є, щоб адекватно здійснити регуляцію життєдіяльності та психічної активності. Екстремальні ситуації викликають травматичні кризи, що призводять до серйозних негативних наслідків.

Інколи в психологічній літературі вживається визначення “критична ситуація”. Загалом критична ситуація повинна бути визначена як ситуація неможливості, тобто така, в якій суб'єкт зустрічається з неможливістю реалізації внутрішніх потреб (мотивів, прагнень, цінностей тощо). На думку В.О. Лефтьєрова та В.О. Тимченка, під критичною ситуацією (у фахових межах правоохоронної діяльності) умовно припускається будь-яке сполучення компонентів зовнішнього середовища, що характеризується наявністю: безпосередньої загрози фізичної або моральної шкоди працівнику ОВС; опосередкованих соціальних погроз (соціально-правові санкції, матеріальна шкода, можливі наслідки фахових прогалин; опосередкованої або неопосередкованої загрози власної смерті).

Крім того, в літературі зазначено, що складна ситуація – це ситуація, яка характеризується певною взаємодією зовнішніх і внутрішніх чинників, що сприяють або перешкоджають здатності особистості її подолати. Основні складові такої ситуації – зовнішні та внутрішні чинники.

Зовнішній чинник є об'єктивним, тобто незалежним від людини, який визначається та характеризується такими змінними: обмеженим терміном (часом) подолання (вирішення) ситуації; зовнішніми обставинами, які виявляються занадто складними для їхнього подолання, що характеризуються неможливістю чи небажанням протистояти і боротися з ними; ризиком для здоров'я (життя) людини; небажанням оточення розуміти людину; зміною ситуації, тобто виникненням інших (нових) проблем за наявності попередніх, а також швидкоплинністю обставин і в деяких випадках неможливістю швидкої зміни процесу дії; позитивним збігом обставин, що дозволяють людині подолати ситуацію з найменшими зусиллями; повною відсутністю будь-якої підтримки тощо.

Внутрішній чинник розглядається на двох рівнях: психологічному та соціально-психологічному. Психологічний рівень характеризується такими змінами: усвідомлення (визнання) власного безсилля щось змінити для подолання складної ситуації; усвідомлення ризику для власного здоров'я; невизначеність ситуації для людини, яка висуває проблему пошуку найкращого рішення; боротьбою мотивів між "хочу і можу" та "бажаю і можливо"; боротьбою із "самим собою" (морально-матеріальне, невпевненість у власних силах і можливостях, нервовість, самоусунення від боротьби); усвідомлення перебування у стресовій ситуації (перша зустріч з проблемою; важко наважитись зробити перший крок; розгубленість при виникненні непередбачених обставин тощо); психічною перевантаженістю, усвідомленням власної тривожності, необхідністю подолання ситуації, а також складністю адаптації; психічними станами (їх динамікою), невпевненістю у собі, психічною неготовністю до подолання ситуації, проявом емоцій, почуттів, усвідомленням проблеми "існування смерті", концентрацією зусиль.

Для соціально-психологічного рівня характерне: приймання та опрацювання великої кількості інформації; нерозуміння вимог оточення; недостатність необхідної інформації для обізнаності в ситуації; певний досвід дій людини в подоланні складних ситуацій; усвідомлення скоєного (вчиненого) та відповідальність за кінцевий результат; певна обмеженість можливостей (інтелектуальних, фізичних, емоційних, функціональних) і засобів (інструментів, приладів, машин тощо); власна спроможність термінового прийняття рішення (у стислі терміни прийняття єдино правильного рішення).

Знання таких ознак екстремальних ситуацій дасть можливість вибудувати кваліфіковану систему підготовки фахівців права до діяльності в екстремальних умовах.